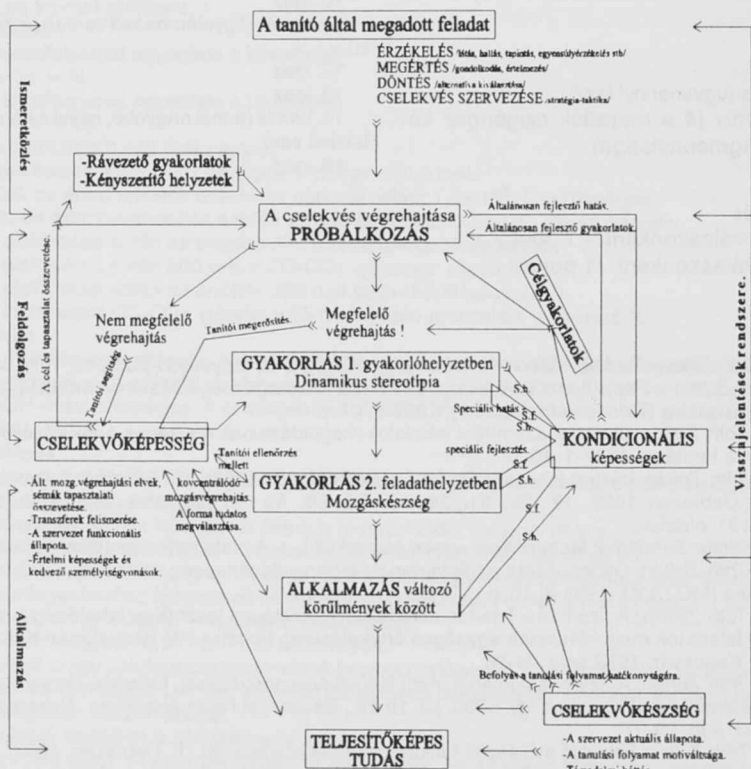

A mozgásos cselekvéstanulás didaktikai folyamata

KIRÁLY TIBOR

A pedagógusoknak bármennyire nagy szabadsága van a módszerek és eljárások körének megválasztásában, úgy gondoljuk, mégis szükséges tárgyalni a mozgástanulás módszertani folyamatát. E folyamatot elsősorban a tanítónak a mozgástanulás különböző fázisaiban jelentkező feladatai kihangsúlyozásával szeretnénk meghatározni. (1. táblázat)

A mozgásos feladat kitűzésével a tanulóknál azok végrehajtásával kapcsolatos gondolkodási tevékenység indul meg. Gondolatmenetüket meghatározza a feladat megoldására való törekvés intenzitása – motiváltság – és az emlékezetben meglévő, korábban szerzett mozgásmintákkal való összehasonlítás. Nagyon fontos tehát, hogy a pedagógus

1. táblázat.
 A mozgástanulás didaktikai folyamata

az új anyagot vagy annak részeit kapcsolja valamilyen már ismert, egyszerűbb mozgásmintához. Ezen keresztül jut el a tanuló a cselekvés konkrét megszervezéséig és a végrehajtás elkezdéséig. Fontos továbbá, hogy az ismeretközlés folyamatában minél több érzékszerv – látás, hallás, tapintás – egyidejűleg részt vegyen. Ezek után indulhat meg a cselekvés végrehajtása, amely nem más, mint a tanulói próbálkozások sorozata.

Természetesen a kezdeti próbálkozások nem mindig vezetnek egyből sikeres végrehajtásra, azonban a tanuló szempontjából ezek sem vesznek kárba, mert tapasztalatot szereznek arról, hogy a feladat megoldását milyen irányban ne keressék. A tanítónak ebben a szakaszban nagyon fontos szerepe, hogy megjegyzéseivel, segítségével, hibajavítással vagy rávezető eljárásokkal (rávezető gyakorlat, kényszerítő helyzet stb.) megfelelő mederbe terelje és tartsa a tanulási folyamatot. A jól motivált próbálkozás tudatos keresést jelent, amely sokirányú fizikai aktivitásban jut kifejezésre.

Az ismételt próbálkozások a tanulóktól intenzív gondolkodást követelnek. A rossz megoldást a tanuló összeveti a feladattal, elemez, összehasonlít, differenciál. Ez a folyamat az első sikeres végrehajtásig tart, amikor a mozgás lényeges jegyeire a tanuló tudatosan, vagy véletlenszerűen rátalál. Abban a pillanatban, amikor a tanuló először jól hajtja végre a feladatot, olyan sikerélmény éri, amely megváltoztatja a további mozgástanulási folyamat jellegét.

Az élményt az adja, hogy az addig rossz erőbefektetéssel, rossz ritmussal végrehajtott mozgásban minden a „helyére” kerül. Egyszerre könnyebb lesz a végrehajtás, ugyanakkor az elért eredmény is javul. Az eddig oly nehéz, akadozó mozgásvégrehajtás olajozottabbá, gazdaságosabbá válik. A tanítónak ezt a pillanatot ki kell használni arra, hogy értelmileg és érzelmileg megerősítse a tanuló tevékenységének irányát. Az első sikeres végrehajtáskor nagyon fontos a pedagógus megerősítő, sikerélményt nyújtó hatása, a mozgás jó végrehajtását eredményező lényeges jegyek verbális megfogalmazása és a mozgáskép – annak rögzítését elősegítő – ismételt vizuális megerősítése.

Innentől kezdve már „csak” az a feladata a tanulóknak, hogy tudatosan és nagy figyelemmel annyiszor ismétlje a mozgást, míg az automatikussá nem válik. Ebben, a mozgástanulás gyakorlási fázisában nagyon maradandóan lehet és kell is rögzíteni a tanulóknak a mozgás lényeges jegyeit.

Amennyiben az első sikeres végrehajtás megjelenése késik, az vagy a megértés, a motiváció, vagy a szükséges fizikai képességek hiányosságaiból fakadhat.

Az első esetben a megoldás kézenfekvő. A feladatot egyszerűbben, világosabban, érthetőbben kell ismét elmondani, bemutatni, bemutattatni, új motivációt kell alkalmazni. Ha a mozgás lényeges jellemzőjének megértése a mozgás bonyolultsága miatt problematikus, akkor újabb rávezető eljárásokat lehet alkalmazni.

A második, a fizikai képességek hiánya esetén el kell dönteni, hogy:

- általános, a szervezet egészét érintő képességhiányról, vagy
- csak a konkrét feladat végrehajtásához szükséges (erő, lazaság stb.) képesség hiányáról van-e szó.

A fizikai képességek hiányakor az első esetben a feladat kiválasztása nem felelt meg a tanuló életkori sajátosságainak, tehát egyszerűsíteni kell. A második esetben olyan célgyakorlatokat kell beiktatni, amelyekkel a hiányt pótolhatjuk.

(Meg kell jegyeznünk, hogy a jól megtervezett oktatási folyamatban a szükséges fizikai képességek az új mozgás tanulása előtt kerülnek fejlesztésre. Ezért ezt az oktatási folyamatban tervezni kell.)

A próbálkozás az első sikeres végrehajtás után a gyakorlás irányába tolódik el. A mozgástanulás folyamatában ez a feldolgozó gyakorlás fázisát jelenti, ami a tanuló tudatos kontrolljával végbemenő, de mégis egy viszonylag mechanikus ismétlést jelent, amit a tanítónak állandó ellenőrzés alatt kell tartani, mert a rosszul beidegződött mozgás később a továbblépés akadályává válhat. Ebben a fázisban tehát törekedni kell a minél pontosabb végrehajtásra. A tudatos kereséssel szemben ez már a mozgásos feladat megol-

dásakor tudatosult, lényegkiemelésen alapuló céltudatos ismétlés a „forma” automatizálása érdekében.

Szükséges felhívni a tanító figyelmét arra, hogy a forma önállósága csak viszonylagos, mert a külső (időjárás, a szer minősége, a gyakorlóhely anyaga, a nézők, társak figyelme stb.) és a belső (egészségi állapot, fáradtság, hangulat, készenléti állapot stb.) feltételek szinte soha nem azonosak. A mozgásvégrehajtás automatizáltságáról tehát csak viszonylagosan beszélhetünk. A gyakorlás hatására kialakul a dinamikus sztereotípiá, ami azt jelenti, hogy a mozgásos feladat konkrét megoldására összerendeződött technika idegi szabályozása alsóbb idegközpontba kerül. Ez lehetővé teszi, hogy a megtanult mozgás alkalmazhatóvá váljon változó körülmények között, alsóbb szintű idegközpont vezérlése mellett. Erre azért van lehetőség, mert az immár automatikus lefutásúvá vált mozgás közvetlen szabályozása alól a magasabbrendű idegközpont mentesül, így a viszonylag automatikus mozgásvégrehajtás mellett a figyelem megosztható.

Ettől kezdve a mozgástanulás az alkalmazó gyakorlás fázisában folytatódik. Ekkor törkedni kell arra, hogy a gyakorlás változó körülmények között történjen (más helyszínen, játék, verseny, ellenőrzés közben stb.).

Teljesítőképes tudás csak ezután alakul ki. A pedagógus feladata ebben a fázisban, hogy állandóan biztasson, teljesítménynövelésre ösztönözzön.

A mozgástanulás során tehát e folyamatban fejlődik a tanulók mozgásrepertoárja és a mozgásos tapasztalatokon keresztül a cselekvőképessége!

A feldolgozó és alkalmazó gyakorlás során a végrehajtás közbeni izomműködések harmóniája, pontossága, ritmusa, gazdaságossága folyamatosan javul. A mozgásvégrehajtás javulása osztályszinten a legritkább esetben esik egybe. Mindig lesznek olyan tanulók, akik a gyorsabb tanulás miatt hamarabb kerülnek az alkalmazó fázisba mint mások. Természetesen rögtön felvetődhet a kérdés, hogy a gyorsabban haladó gyermekek ezután mivel foglalkoznak mindaddig, míg a tanulók többsége ugyancsak az alkalmazó fázisba kerül.

Ha továbblépnek, akkor a lassabban fejlődőkkel szembeni különbség tovább nő. Meddig nőhet ez a különbség anélkül, hogy bontanunk kellene az osztályt? Ha nem engedjük továbblépni őket, akkor nem teljesíthetők a tehetséggondozás követelményei, bár ezekben a tanulóknál az alkalmazásra jutó hosszabb idő miatt a mozgás jobban rögződik. Ezekre a kérdésekre mindenkinek a saját iskolai gyakorlatában kell megoldást találnia a lehetőségek szerint, egyrészt órán belüli differenciálással, másrészt az évfolyamokon belüli szervezéssel stb.

A mozgásos cselekvőképesség egy mozgásos feladat megoldása során jelentkező pozitív és negatív mozgástapasztalatok összegzéséből, a transzferhatások felismeréséből, a feladat elméleti és gyakorlati megoldása kapcsolatában tudatosult, megfogalmazható elméleti ismeretekből áll. Ezzel együtt a mozgástanulás jellegéből adódóan a rendszeres fizikai aktivitás hatására a szervezet funkcionálisan (ingerfelvevő és feldolgozó folyamatok differenciálódása, ideg-izom kapcsolatok finomodása, szív, vérkeringés, tüdő, izom-, izület-, csontrendszer fejlődése) állapotának fejlődése következik be.

A cselekvőképesség fejlődése szükséges ahhoz, hogy a tanulók a mozgás lényegét változó körülmények között, vagy akár módosult formában is tudatosan alkalmazni tudják.

A mozgáskészség tartalmilag része a cselekvőképességnek, amely a mozgások végrehajtásának tapasztalati általánosítását, a különböző mozgásos feladatok megoldási sémainak öszevetését, a transzferhatások felismerésének lehetőségeit jelenti. Kialakításának folyamata a szervezet funkcionális állapotának fejlődését eredményezi.

A kondicionális képességek fejlődése nagyon fontos jellemzője a mozgástanulás folyamatának. Ha ezek színvonala nem éri el a konkrét mozgás végrehajtásához szükséges mértéket, akkor hiánya akadályává válik a mozgástanulásnak. Fordítva is igaz, ha a kondicionális képességek színvonala magasabb, mint a technikai tudásé, akkor a maga-

hasabb képességszinthez a technikának egy magasabb szintjét kell begyakorolni. A megtanult mozgás alkalmazásához ismét emelni kell a kondicionális képességszintet.

Láthatjuk tehát, hogy a mozgástanulás folyamatához a képességfejlesztés szorosan kapcsolódik. Összességében, didaktikai szempontból a következő fokozatai vannak:

- 1) az új mozgás tanulását megelőző általános és speciális képességfejlesztés,
- 2) az első sikeres végrehajtást elősegítő képességfejlesztés célgyakorlatokkal,
- 3) a mozgáskészség megszilárdítását elősegítő speciális képességek fejlesztése,
- 4) az alkalmazást lehetővé tevő általános és speciális képességek fejlesztése.

A mozgásos feladatok megoldásához szükséges cselekvési formák kiválasztásához rendelkezünk kell nagyon sok mozgásos tapasztalattal, azok végrehajtását meghatározó törvényszerűségek elméleti ismeretével, valamint döntéseink szabadságát növelő, minél magasabb szintű kondicionális képességekkel: erő, gyorsaság, állóképesség, ügyesség, lazaság stb. A cselekvőképesség olyan általános fogalom, amely az egyének a mozgásos feladat megoldásához illő konkrét mozgásválasztásban jut kifejezésre. Minél nagyobb repertoárból választhat valaki, a cselekvőképessége annál jobb.

Megjelenési formái a testgyakorlati ágakban rendszerezett természetes gyakorlatok és sportági technikák, illetve az ezeken alapuló mozgásformák. Ugyanakkor a kondicionális képességek is csak konkrét mozgásvégrehajtásban juthatnak kifejezésre. Például: a láb ugróereje a távolugrás technikájában, vagy részben a sáncolás eredményességében röplabdában.

Az iskolai testnevelésben azonban – különösen alsó tagozatban – figyelembe kell venni, hogy a tanulók növekedésben, fejlődésben vannak. E fejlődés az egész szervezetet érinti. Az idegrendszer morfológiailag (alaktani, anatómiai) viszonylag a legkorábban alakul ki. Ezért ebben a korban e szempontból már alkalmasak a tanulók bonyolult mozgások végrehajtására, ha azt nem nagy ellenállással és nem hosszan tartóan kell véghezvinniük. Az ideg-, izület- és izomrendszer a legjobb ütemben működtetés közben fejlődik. A különböző szervrendszerek ún. „fejletlensége” tehát hat-tíz éves korban nem jelenti azt, hogy az ezeket terhelő gyakorlatokat (kivéve a szívre károsan hatókat) a tanulók ne végezhetnék. Sőt, pontosan a fejlődésük érdekében kell e szerveket – a felnőttektől természetesen eltérően – rendszeresen terhelni. E terhelést a testnevelés eszközeivel – ebben a korban a legegyszerűbbekkel –, olyan alapmozgásokkal, mozgásformákkal érhetjük el, amelyek részei mozgáskultúránknak.

A testnevelés tantárgy különböző osztályfokokban oktatott anyaga szervesen egymásra épül. Alapját adja az egyén mozgásműveltségének. Szükséges, hogy ennek egy része teljesítőképes tudásként funkcionáljon az egyén életében (munka, sport, rekreáció, honvédelem, család stb.). A mozgástanulás didaktikailag végső célja tehát a mozgásanyag egy meghatározott körének teljesítőképes tudása.

A feladathelyzet értelmezése testnevelési órán

A testnevelés jellegéből adódik, hogy bár a mozgásos feladat közlése verbális még akkor is, ha az bemutatással társul, a választ az esetek döntő többségében mozgásos cselekvéssel kell a tanulóknak megadni. Az érzékelést-észlelést, az emlékképek felidézését, a fogalmi gondolkodást a feladat mozgásos cselekvéssel történő megoldásának stratégiai előtervezése és a cselekvés végrehajtása követi. A gondolati megértés és a mozgásos cselekvésválasz között bonyolult folyamat játszódik le.

E folyamatban az érzékeléstől-észleléstől az emlékezésen, és képzeleten keresztül jutnak el a tanulók a gondolkodásig. A gondolkodás részműveleteinek (analízis, szintézis, összehasonlítás, összefüggések megállapítása, kiegészítés, általánosítás, konkretizálás, rendezés, analógia) gyakorlása, alkalmazása a gondolkodási képességet fejlesztik. E folyamatában a mozgástanulásnak a gondolkodási képességet fejlesztő hatását is ki kell használni, hiszen a gondolkodásnak ilyen aspektusból történő fejlesztését szinte ki-

zárólag a mozgástanulás képes biztosítani. A gondolkodás eredményeként kell eljutnunk a mozgásos cselekvésválasz megadásáig.

Mint tudjuk, a megismerés legmagasabb foka a gondolkodás. Ezt pedig elsősorban az olyan probléma váltja ki, amelyet nem tudunk megoldani sem a dolgok, jelenségek közvetlen észlelése útján, sem úgy, hogy felidézünk emlékezetünkben azt, amit korábban észleltünk, tapasztaltunk. A hat-tíz éves korban e folyamat minden szakaszát az érzelmek hatják át. A tanulók értelmi fejlesztésében e második szakaszt, a megértéstől a mozgásos cselekvésválaszig lejátszódó mozgáselőtervező fázist is fejleszteni kell.

Erre leginkább akkor van lehetőség, ha a tanulók az oktatási folyamatban nem egy előre meghatározott, kidolgozott, bemutatott mozgásmintát kapnak. Ellenkezőleg: a gondolkodásra készítő feladatra az a jellemző, hogy több megoldás között lehet választani. Ha a pedagógus meghatározza a végzendő gyakorlatot, és ezt mint mozgásmintát szemlélteti, akkor a mozgástanulásban gyakorlóhelyzetet, míg ha csak az elérendő célt adja meg, amelyhez a tanulóknak kell konkrét mozgást találniuk, akkor feladathelyzetet teremt. (Közbevetőleg kell megjegyezni, hogy vannak olyan egyszerű mozgások, amelyeket nem célszerű feladathelyzetben tanítani; ilyenek pl. az egyszerű gimnasztikai gyakorlatok.) Nagyon fontos azonban, hogy a feladat pontos megértése érdekében az ismeretközléskor bekapcsoljuk a lehető legtöbb érzékszervet, a problémát kapcsoljuk az emléképekhez (tapasztalatokhoz), és kezdetben, ha szükséges, adjunk olyan gondolkodási sémát, amely a mozgásválasz megadásáig – a feladathelyzet megoldásáig – vezet (pl. Ha így végzed a gyakorlatot, figyeld meg, hogy mi lesz a következménye!). A tanulás-tanítás egész folyamatát – ebben az életkorban az érzelmi meghatározottság miatt – a nagyon jó motiváltságnak kell jellemeznie.

A feladathelyzet megoldása magában hordozhat egy vagy több helyes választ is. Ez a különböző mozgásokban más és más. Az atletikus, a torna jellegű mozgásokban általában egy helyes válasz van, bár az egyéni végrehajtási különbözőségeket és a környezeti változások miatti variációkat miatt még ezek a mozgások is tartalmaznak bizonyos alternatívát. A testnevelési és sportjátékokban a helyes mozgásválasz sokrétűbb lehet.

Ha a lehetséges válaszok között csak egy a megfelelő, akkor a döntési alternatíva a sok rossz megoldás közötti helyes válasz megtalálását jelenti.

Pl.: Célbaugrás távolságdifferenciálással. Választási lehetőségek:

- 1 – talajra érkezéskor előrenyújtom a lábam,
- 2 – légmunka során magasra húzom fel a lábam,
- 3 – az elugrásnál magasra lendítem a lábam,
- 4 – gyorsan futok és az elrugaszkodást hosszan, előretörekvően végzem,
- 5 – a karommal nagyot lendítek,
- 6 – kis távolságról lassan futok neki.

Nyilvánvaló, hogy a felsorolt lehetőségek között van jó, részben jó, és van teljesen helytelen válasz is. A leglényegesebb kiválasztása szempontjából azonban csak a négyes válasz felel meg.

Ha a tanító a legfontosabb mozgásvégrehajtási szempontot a feladat kiadásakor elmondja, a tanulók sokkal hamarabb jól elsajátítják a mozgást, de önálló problémamegoldó gondolkodási tevékenység nélkül, mintegy mechanikusan.

Ha ezzel szemben engedjük a tanulókat próbálkozni, kísérletezni, akkor ugyan a konkrét mozgás tanulásában lassabban haladhatunk előre, de a helyes megoldás eredményezte sikerélmény sokkal tartósabb hatást biztosít. A próbálkozások, kísérletezések eredményeként a tanulók olyan mozgástapasztalatra tesznek szert, amely tudatos jellege miatt végsősoron cselekvőképességüket fejleszti. A több helyes választ tartalmazó alternatíváknál pedig a helyes válaszok tudatosításával, összehasonlításával, döntési lehetőségeik száma nő, amely a feladathelyzethez való rugalmasabb alkalmazkodást eredményezi. Javul a tanulók szituációértékelése, döntési gyorsasága, összességében a mozgás gondolati megoldása (ideomotoros cselekvés), előtervezési gyorsasága, a cselekvőképesség. Ez eredményezheti a játékokban az egyre összetettebb szituációk teremtésének lehetőségét. A feladathelyzet megoldása közben a tanulóknak tudatosan

figyelnük kell saját magukra, társaik próbálkozásaira, kérdezniük, segíteniük, elemezniük, értékelniük, tevékenységüket szervezi kell.

A feladatot az első sikeres végrehajtással megoldottnak lehet tekinteni, ami persze egyáltalán nem jelenti a mozgástanulás folyamatának befejeződését. Ez azért fontos, mert ettől a pillanattól kezdve a mozgástanulás a gyakorlás fázisába lép át, ahol ennek jellegéből adódóan nagy figyelmet kell a pedagógusnak fordítani arra, hogy e viszonylag „mechanikus ismétléses” stádiumban – a dinamikus sztereotípiá kialakulásakor – ne idegződhessenek be rossz mozdulatok.

Az alsó tagozatos testnevelés mozgásanyagára jellemző, hogy nagyon sok egyszerű alapmozgást tartalmaz, ahol a választáson alapuló gondolkodási tevékenység – egyszerűségénél fogva – csak erőszakoltan alkalmazható. Ezeknél az alapmozgásoknál a fejlődést elsősorban képességlejlesztéssel biztosíthatjuk. Ilyen esetben óhatatlanul a hagyományos forma – jól motivált, relatíve mechanikus ismétlés – alkalmazása célszerű.

Gyakran adódik tehát olyan helyzet, amikor egyszerű alapmozgások tanulására kerül sor (pl. testhelyzetek, gimnasztikai gyakorlatok, kétkezes mellső átadás stb.) Ekkor a mozgástanulás, az ismeretközlés után szinte rögtön a gyakorlás fázisában folytatódik. Az alapkészségek ezen csoportja ún. gyakorlóhelyzeten keresztül fejleszhető, ami azt jelenti, hogy a próbálkozási, kísérletezési szakasz kimarad.

Összegezve:

1) Vannak egyszerű alapmozgások, amelyeket eleve hagyományos gyakorlóhelyzetben tanítunk.

2) Az összetett, bonyolultabb mozgásokat feladathelyzetben tanítjuk, majd az első sikeres végrehajtás után gyakorlóhelyzetben rögzítünk.

Hangsúlyozni kell, hogy a feladathelyzet alkalmazása nem kötődik szorosan csak az új mozgások tanításához, gyakran az alkalmazás fázisában kerül előtérbe. A feladathelyzet tehát vagy a helyes mozgásvégrehajtás megtalálását, vagy szituációban a rendelkezésre álló mozgásrepertoárból az éppen legcélszerűbb kiválasztását jelenti.

Ha új mozgás feldolgozását végezzük feladathelyzetben, akkor a dolgunk az, hogy a „próbálkozási” folyamat állandó ellenőrzés alatt tartása mellett, megfelelő kényszerítő helyzeteket, rávezető gyakorlatokat és célgyakorlatokat alkalmazzunk.

Ha a feladathelyzetet mint módszert az alkalmazás szakaszában használjuk, akkor igyekeznünk kell olyan, gondolkodást fejlesztő segítséget adni tanulóinknak, amellyel a legcélszerűbb megoldásra rátalálnak, s a rendelkezésre álló mozgásrepertóriumából a legcélszerűbbet választják ki (kidobójáték közben: Olyan dobásformát használj, amivel a legpontosabban tudsz dobni!).

Ilyenformán a feladathelyzetek is egymásra épülnek. Az egyszerűbbek előkészítik és alapját adják az összetett problémamegoldó gondolkodásnak. A mozgástanulás folyamatában a feladathelyzetet követi a gyakorlóhelyzet, és ismét a feladathelyzet. Esetenként, mint láttuk, az ismeretközlés utáni feladathelyzet elmaradhat. Nagyon lényeges azonban, hogy a mozgástanulás egész folyamatát illetően a feladathelyzet alkalmazása minden lehetséges (érdemes) helyzetben kerüljön előtérbe.

IRODALOM

Ádám György: Érzékelés, tudat, emlékezés Gondolat, Bp., 1976.

Bakonyi F. – Nádori L.: Adatok a mozgáskoordinációs képességek életkori szintjeihez és fejlesztéséhez a 4-12 éves korban Testnevelési tudományos ülészak. OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, 1981.

Bartha L.: Pszichológiai értelmező szótár. Akadémiai Kiadó, Bp., 1981.

Báthori B.: A testnevelés elmélete és módszertana. Sport, Bp., 1985. 118, 123. p.

Bertok B.: Atlétika (házi jegyzet) 3., átdolgozott kiadás. Debreceni Tanítóképző Főiskola Testnevelési Tanszék, 1982.

Bíróné Nagy E.: Sportpedagógia. 2. javított, bővített kiadás. Sport, Bp., 1983. 191-210 p.

Blume D.D.: A motorikus oktatási folyamat rendszerszabályozása és információelméleti vizsgálata. A testkultúra kérdései a felsőoktatásban. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont Bp., 1976. 263-283. p.

Burka E.: A testnevelés műveltségtartalma. Tanulmányok az ifjúság testi neveléséről. Sport, Bp., 1975. 18-34. p.

- Burka E.*: Adalékok az egészség, a fizikum fejlesztésével kapcsolatos érdekeltségi viszonyokhoz egy iskolafejlesztési koncepció számára. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. Sportpropaganda Vállalat, Szeged, 1985. 22-27. p.
- Császi S.*: A tanítók testnevelési képzésének néhány aktuális kérdése. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, Budapest, 1982.
- Duró L. – Kelemen L. – Radnai B.*: Fejlődés és nevelésilektan Szerkesztő: Radnai B. Kézirat. 22. kiad. Tankönyvkiadó, Bp., 1989. 79-81., 144. p.
- Győri P.*: Az óvodások biológia fejlettsége és fizikai erőnléte. Önképzés-továbbképzés sorozat 1. Megyei Pedagógiai Intézet, Veszprém, 1991.
- Hámori J.*: Idegrendszeri fejlődés és mozgásszerveződés kölcsönhatása 6-18 éves korban. Tanulmányok az ifjúság testi neveléséről. Sport, Bp., 1975. 60-65. p.
- Harsányi L. – Sebő A.*: Útmutató az atléta utánpótlás kiválasztásához és felkészítéséhez. Sportpropaganda, Bp., 1984. 68,69,73. p.
- Iglói L. – Tölgyesi O. – Bognár L.*: I. m. 5,6. p.
- Kelemen L.*: A gondolkodás nevelése az általános iskolában. Tankönyvkiadó, Bp., 1975.
- Király T.*: Korszerűsítési törekvések az alsótagozat testnevelésében. = *Hogyan? Pedagógia módszertani folyóirat*. 1985. 2. sz.
- Király T.*: Alsótagozatos testnevelés. I. Játékos ugrásgyakorlatok c. videofilm. Fejér megyei Pedagógiai Intézet, 1989.
- Király T.*: Alsótagozatos testnevelés II. Játékos szertovábbítási gyakorlatok c. videofilm. Fejér Megyei Pedagógiai Intézet, 1990. szeptember.
- Király T.*: A testkultúra és a művelődési anyag kapcsolata az alsó tagozatban. = *Fejlesztő Pedagógia* I. évf. 2. sz. 1990. október.
- Király T.*: Az alsótagozatos testnevelés futásgyakorlatainak elemzése. = *Fejlesztő Pedagógia* II. évf. 3. sz. 1991. június.
- Lénárd F.*: Képességek fejlesztése a tanítási órán. II. kiadás. Tankönyvkiadó, Bp., 1982. 21-22. p.
- Koltai J.* (szerkesztő): Atlétika II. Sport, Bp., 1980.
- Kovács T. – Szabó T. – P. Szép Á. – Szmodis I.*: Testnevelési alsó tagozatosok négyéves vizsgálata-II. Ügyesség és gyorsaság. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, Bp., 1982. 112-118. p.
- Lénárd F.*: Képességek fejlesztése a tanítási órán. Tankönyvkiadó (Korszerű nevelés), Bp., 1982.
- Lopez M.A.*: A motorikus tanulás a testnevelésben. A testkultúra kérdései a felsőoktatásban. Felsőoktatási Pedagógia Kutatóközpont Bp., 1976. 233-249. p.
- Mérand R.*: A gyermek tevékenységének eredetisége és a pedagógia. A testkultúra kérdései a felsőoktatásban. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont Bp., 1976. 251-261. p.
- Mészáros J.*: A gyermeksport biológiai alapjai Sport, Bp., 1990.
- Mohácsi – Mészáros – Szmodis*: A testnevelés és sport alkotfejlesztési alapjai. Testnevelés és sport időszzerű kérdései. 20. sz. Sport, Bp., 1979.
- Nádori L.*: Fejlődési tendenciák, fejlesztési elképzelések az ifjúság szomatikus nevelésében. Tanulmányok az ifjúság testi neveléséről. Sport, Bp., 1975. 5-17. p.
- Nádori L.*: Az edzés elmélete és módszertana. Sport, Bp., 1981.
- Nádori L.*: A testi képességek fejlődésnek érzékeny időszakai, alapelvek, alapfogalmak. Testnevelés és diáksport. VEAB Orvostudományi Szakbizottság Veszprém, 1985. 7-35. p.
- Nádori – Szigeti – Vass*: A motoros képességek és a mozgásos cselekvéstanulás. Tankönyvkiadó, Bp., 1986.
- Nagy Gy.*: Mozgásügyesség fejlesztésének alapkérdései alsótagozatos fiú és lánytanulóknál. Tanulmányok az általános iskolai testnevelés köréből. A Magyar Pedagógiai Társaság Teszt Nevelési Szakosztálya. Bp., 1977. 179-190. p.
- Nagy Gy.*: Cselekvéstanulás és mozgástranszfer. = *Pszichológia a gyakorlatban*. 38. sz. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978.
- Nagy S.*: Az oktatásméltet alapkérdései, Tankönyvkiadó, Bp., 1984.
- Orosz S.*: A tanítás mint a tanulás irányítása. (Akadémiai doktori értekezés, Kézirat.) 1986.
- Ozsváth F.*: A 6-10 éves korú gyermek alap-állóképessége. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, Bp., 1982. 77-80. p.
- Ozsváth F.*: Képességfejlesztés a szomatikus nevelésben (2. kiadás) TKF. Kaposvár, 1985. 40. p.
- Ozsváth F.*: A 6-10 éves tanuló képességfejlesztésében alkalmazható módszerek két kísérletben szerzett tapasztalatok alapján. Az óvodai és ált. isk. testnevelés és sport időszzerű kérdései. Sportpropaganda Vállalat. Szeged, 1985. 67-71. p.
- Pedagógiai Lexikon. Főszerkesztő: *Nagy Sándor* Akadémiai Kiadó, Bp., 1979.
- Pszichológia alapfogalmak kis enciklopédiája Szerk.: *Barta Lajos* Tankönyvkiadó, Bp., 1978.
- Rendi M. – P. Szép Á. – Szabó T. – Szmodis I.*: Testnevelési alsó tagozatosok négyéves vizsgálata. III. Allóképesség. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. OTSH Testnevelési és Sport Tudományos Tanács, Bp., 1982.

- Rókusfalvi P.: Sportpszichológia Tankönyvkiadó, Bp., 1975. és 2. kiadás Sport 1981.
- Salamon J.: Az értelmi fejlődés pszichológiája. Gondolat Kiadó, Bp., 1983.
- Szmodis I. – Szabó T. – P. Szép Á.: Testnevelési alsó tagozatosok négyéves vizsgálata. IV. Erő és robbanékonyság. Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései, OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, Bp., 1982.
- Új J.-né – P. Szabó A. – Szabó T.: Testnevelési alsó tagozatosok négyéves vizsgálata I. Testnevelői tapasztalatok, Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszzerű kérdései. OTSH Testnevelési és Sporttudományos Tanács, Bp., 1982.
- Urvári S.: A sporttoma technikája Sport, Bp., 1989.
- Nagy László válogatott pedagógiai művei
Didaktika gyermekfejlődéstani alapon. Szerkesztő: Nagy Sándor. Tankönyvkiadó, Bp., 1972. 255. p.

Megjelent az M. Szivárvány (Chicago – Budapest) új száma

A tartalomból:

- Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Mócsi Ferenc, Bozsik Péter, Varga Imre, Kovács András Ferenc, Kántor Péter, Határ Győző *versei*,
- Tandori Dezső, Ferdinandy György, Láng Zsolt, Ambrus Lajos, Körmendi Lajos *prózája*,
- Borbándi Gyula, Tamás Bernát, András Sándor, Szalma Natália, Dömény Katalin és Kaslik Péter *tanulmánya*,
- Simándi Ágnes, Mócsi Ferenc és Zalán Tibor *írása* Tűz Tamásról,
- Polgár István *visszaemlékezése* Márai Sándorra,
- Vezér Erzsébet *emlékezése* Donáth Ferencre,
- A Rosta-rovatban Györgyey Klára, D. Birnbaum Marianna, Miska János *bírálatai*,
- A lapszámot Kurcsis László, győri grafikusművész munkái *illusztrálják*.